

URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/2215-pretседentnij-kharakter-rishen-konstitutsijnogo-sudu-ukrajini.html>.

14. Значення Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді для міжнародного судочинства та можливість застосування досвіду для України. *Громадський простір*: веб-сайт. URL: <https://www.prostir.ua/?library=znachennya-mizhnarodnoho-kryminalnoho-trybunalu-po-ruandi-dlya-mizhnarodnoho-sudochynstva-ta-mozhlyvist-zastosuvannya-dosvidu-dlya-ukrajiny> (дата звернення: 28.12.2023).

15. Спеціальний міжнародний трибунал: проблеми створення і перспективи притягнення до відповідальності РФ (юридичний висновок). *Експертний центр з прав людини*: веб-сайт. URL: <https://ecpl.com.ua/news/spetsialnyy-mizhnarodnyy-trybunal-problemy-stvorennia-i-perspektyvy-pryiahnennia-do-vidpovidalnosti-rf-iurydychnyy-vysnovok/>. (дата звернення 23.11.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-3>

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ІНДЕКСІВ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Волохов Олексій Сергійович

кандидат юридичних наук,

докторант відділу теорії держави і права

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Проблема оцінки ефективності законодавства пережила кілька злетів і падінь наукового інтересу. Основною причиною такої ситуації є багатогранність трактування не лише оцінки законодавства як процесу, але й наявність різних підходів до розуміння ефективності законодавства та її критеріїв і показників. Слід погодитися з П. Рабіновичем, що визначення таких показників стосовно певного закону, виходячи зі змісту і особливостей суспільних відносин, що ними регулюється, якраз і дозволяє запрограмувати дослідження реальної ефективності закону [1, с. 14].

На відміну від зарубіжної практики де поширеними є використання правового моніторингу та парламентського контролю щодо виконання законів, в Україні поки відсутні належні механізми оцінювання ефективності законодавства.

Окремі питання оцінки ефективності законодавства вирішить Закон України «Про правотворчу діяльність» № 3354-IX, який як відомо вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. Так, стаття 67 цього Закону визначає правовий моніторинг, як систематичну комплексну контрольну діяльність, спрямовану на відстеження, аналіз та оцінку реалізації прийнятих нормативно-правових актів та включає, зокрема, оцінку ефективності реалізації нормативно-правового акта, що здійснюється через три роки з дня набрання нормативно-правовим актом чинності [2].

Втім оцінка ефективності реалізації прийнятих нормативно-правових актів в рамках правового моніторингу потребує аналізу значної кількості інформації, включаючи моніторинг забезпечення доцільності, якості та підвищення позитивного ступеня соціально-економічного впливу законодавчої ініціативи. Такий аналіз можуть додатково здійснювати різні громадські ініціативи, які ретранслюються за допомогою соціальних мереж або із залученням різноманітних інтернет-ресурсів. Під час дослідження ними відкритих даних та громадської думки можуть бути використані питання про: ефективність чинного закону; стан виконання нормативних приписів, що містяться в досліджуваному законі, тощо. Доцільним також є вивчення громадської думки і щодо пропонувань за результатами моніторингу змін законодавства, що регулює соціально-економічні проблеми, зокрема про здатність пропонуваного законопроекту забезпечити ефективне усунення недоліків правового регулювання або про можливі негативні наслідки пропонувань у законопроекті законодавчих рішень тощо.

Важливу роль для формування та оцінки громадської думки щодо ефективності законодавства, а також для здійснення правового моніторингу ефективності законодавства відіграють міжнародні неурядові організації та започатковані ними міжнародні індекси та рейтинги щодо стану законодавства в різних країнах. Адже суб'єктами правового моніторингу можуть бути як органи законодавчої, виконавчої та судової (особливо Верховний Суд і Конституційний Суд України) гілок влади, так і різного роду експертні організації з числа наукових, освітніх, міжнародних та інших організацій відповідного профілю [3, с. 162–163].

На сьогоднішній день існує низка міжнародних рейтингових досліджень, які здійснюються авторитетними міжнародними організаціями та впливають на формування іміджу країни, адже вказують на законодавче регулювання суспільного життя, ступінь розвиненості соціальної політики, використання засобів масової інформації та державних інструментів впливу на населення, індекс сприйняття корупції тощо. Такі рейтинги формуються за спеціально створеними методиками де країни співвідносять за різними показниками і, як результат, формують певне місце держави на міжнародній арені. Міжнародні рейтинги відрізняються один від одного базовими показниками та методологічними підходами. Критерієм аналізу є індекс, тобто рейтингова оцінка за допомогою якої обчислюються досягнення держави в тій чи іншій сфері. Джерелами отримання інформації

виступають офіційні урядові видання держав та опитування експертів і звичайних громадян [4, с. 143].

Одним із найпоширеніших та авторитетних рейтингів, який застосовується для визначення інвестиційної привабливості країни та стану розвитку її законодавства є індекс сприйняття корупції (CPI – Corruption Perceptions Index) – щорічний рейтинг держав за показником рівня корупції, розроблений антикорупційною організацією Transparency International у 1995 році. Методологія цього рейтингового дослідження передбачає декілька незалежних опитувань серед міжнародних фінансових та правозахисних експертів, а також представників Світового банку, Азійського та Африканського банків розвитку та міжнародної організації Freedom House. Результати визначається кількістю балів від 0 (надзвичайна корупція) до 100 (корупція відсутня). Даний рейтинг фіксує роботу влади щодо стримування корупції, наявності прозорої фінансової інформації, запобігання конфлікту інтересів серед держслужбовців та ін. За індексом сприйняття корупції у 2023 році Україна отримала 36 із 100 можливих балів та посіла 108 місце зі 180 держав. Хоча за 2023 рік у порівнянні з попереднім роком Україна отримала 3 додаткові бали, уряд має більш активно працювати над підвищенням ефективності боротьби з топ корупцією, ефективно використовувати конфісковані активи корупціонерів та розпочати реформу Рахункової палати та Держаудитслужби. Фактично запропоновані в CPI експертами Transparency International рекомендації, мають покращити рівень боротьби з корупцією та сприяти євроінтеграційним процесам України, а отже можуть бути визначені, як напрямки підвищення ефективності антикорупційного законодавства [5].

Досить цікавим дослідженням є Індекс верховенства права (Rule of Law Index), який дозволяє оцінити рівень дотримання принципів верховенства права у світі. Індекс верховенства права є проектом, започаткованим міжнародною організацією громадянського суспільства – Проект всесвітнього правосуддя (World Justice Project – WJP) для дослідження стану розвитку законодавства серед 142 держав шляхом опитування профільних експертів та практиків, чия оцінка разом із іншими даними вивчається відповідно до 44х індикаторів верховенства права. За результатами дослідження готується звіт, що містить загальну оцінку стану дотримання принципу верховенства права. Україна в 2024 році посіла 88 місце, покращивши свої показники на одну позицію порівняно з 2023 роком. Основні проблеми законодавства України, на думку експертів WJP, лишаються в площині боротьби з корупцією та судочинства [6].

Слід також звернути увагу на Дослідження відкритості бюджету (The Open Budget Survey), який розробляється Міжнародним бюджетним партнерством (International Budget Partnership) починаючи з 1997 року та визначає чи надає уряд доступ громадськості до бюджетних документів. Результати опитування базуються на 240 питаннях, які залишаються незмінними для кожної країни. Опитування проводять експерти, які

зазвичай проживають у відповідній країні. Майже всі експерти обираються з організацій громадянського суспільства (більшість з яких приділяють значну увагу бюджетним питанням) або наукових установ. У 2023 році Україна зайняла 79 місце з 125 країн за рівнем відкритості бюджету. Цікавими є рекомендації надані Міжнародним бюджетним партнерством Україні у звіті, адже останні стосуються покращення законодавства щодо прийняття бюджету та оцінки його виконання. Наприклад, пропонується більш детальне публічне обговорення законопроекту про державний бюджет до його внесення КМУ на розгляд до парламенту, а також чітке законодавче врегулювання діяльності Рахункової палати щодо надання оцінки аудиторських звітів [7].

Можна також відзначити рейтингове дослідження Міжнародний індекс захисту прав власності, яке готує Міжнародний Альянс прав власності (Property Rights Alliance) та демонструє досягнення різних країн у сфері захисту прав власності. У 2024 році очолюють Міжнародний індекс захисту прав власності Фінляндія, Нідерланди, Данія та Норвегія. Україна у цьому списку зі 125ти країн знаходиться на 102му місці, тобто втратила 2 позиції порівнюючи з минулорічним результатом. Міжнародний Альянс прав власності вказує на проблеми в законодавстві щодо боротьби із корупцією, незалежністю судових органів, а також погіршення ситуації із реєстрацією права власності, що ймовірно зумовлено обмеженнями введеними новим законодавством про мобілізацію. При цьому, Міжнародний індекс захисту прав власності є цілком робочим інструментом, дані якого часто використовують для оцінки інвестиційної привабливості держави [8].

Ефективність законодавства, як і рівень інвестиційної привабливості держави на світовій арені наразі активно індексується різними рейтинговими дослідженнями міжнародних організацій та неурядових установ. Присутність України в міжнародних рейтингах дозволяє не лише отримати незалежну та неупереджену оцінку ефективності національного законодавства, але й зібрати цінні рекомендації щодо його (законодавства) вдосконалення з метою підвищення його ефективності. В контексті розвитку механізмів правового моніторингу для оцінки ефективності законодавства, його здійснення має відбуватися з обов'язковим врахуванням інформації наявної в актуальних міжнародних рейтингових дослідженнях щодо стану законодавства України.

Література:

1. Рабінович П. М. Ефективність юридичних норм: загальнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 1 (52). С. 13–21.
2. Про правотворчу діяльність: Закон України № 3354-IX
3. Правовий моніторинг як складова правотворчої та правозастосовчої діяльності: монографія / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. Київ, 2023. 268 с.

4. Ємець В. Міжнародні індекси у формуванні іміджу держави. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Випуск 44. С. 179–185.

5. CPI Індекс Сприйняття Корупції – 2023 URL: <https://ti-ukraine.org/research/index-spryjnyattya-koruptsiyi-2023>

6. Rule of Law Index 2024 URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/Ukraine>

7. The Open Budget Survey (OBS) 2023 URL: <https://internationalbudget.org/sites/default/files/country-surveys-pdfs/2023/open-budget-survey-ukraine-2023-en.pdf>

8. International Property Rights Index Ukraine 2024 URL: – <https://internationalpropertyrightsindex.org/country/ukraine>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-463-7-4>

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФОРМА ДЕМОКРАТИЧНОГО ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Дубинський Ігор Юрійович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Маркін Сергій Ігорович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та конституційного права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Побудова України як правової, демократичної і соціальної держави передбачає вирішення багатьох проблемних питань, які лежать у площині державотворення. У цьому процесі вагоме місце відведено громадянському суспільству, «нормальне функціонування якого гарантується та охороняється системою органів та інститутів держави» [1, с. 29].